

УДК 37:374:796.332

DOI 10.32755/sjeducation.2019.02.146

Пилипенко В. М.,

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри фізичної підготовки,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Лисюк С. М.,

старший викладач кафедри фізичної підготовки,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна;

Ткаченко І. В.,

викладач кафедри фізичної підготовки,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ КУРСАНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНО-ІГРОВОЇ ФУНКЦІЇ

У статті розкрито зміст спортивно-ігрової діяльності як засобу фізичного виховання курсантської молоді. Визначено, що фізичне виховання курсантів забезпечується в єдності з розумовим, моральним, естетичним та патріотичним вихованням. Наголошено, що важливими для фізичного виховання курсантської молоді є спортивні ігри, які посідають особливе місце в системі фізичного виховання ВНЗ. Встановлено, що правильне застосування педагогічних умов, ефективного змісту, форм і методів спортивно-ігрових вправ впливає на фізичне виховання курсантської молоді.

Обґрунтовано, що застосування у ВНЗ спортивних ігор сприяє здоровому способу життя, підвищенню фізичної підготовленості й формуванню в курсантів та студентів фізичної підготовленості. Акцентовано, що застосування фізичного виховання в процесі занять спортивними іграми курсантів та студентів різних вікових груп; педагогічних умов фізичного виховання курсантів та студентів у спортивних об'єднаннях; сукупності організаційних і виховних форм і методів сприяють зміцненню здоров'я в процесі спортивних ігор та виховання особистості, здатної до самореалізації у різних сферах життєдіяльності.

Ключові слова: фізичне виховання, курсантська молодь, заняття з футболу, спортивно-ігрова функція.

Постановка проблеми. Процеси трансформації та реформування суспільних відносин торкнулися всіх сфер соціального буття й не залишили осторонь зміст фізичного виховання курсантської молоді закладів вищої освіти. Вивчення наукових джерел свідчить, що останніми роками активізувалася увага українських та зарубіжних учених щодо дослідження питань фізичного виховання курсантської молоді у процесі спортивно-ігрової функ-

ції. Проте проблема фізичної вихованості курсантів, покращення здоров'я молодого покоління залишається не вирішеною. Про це свідчить порівняльний аналіз обстеження студентів закладів вищої освіти тощо. Тому підвищення ефективності фізичного виховання студентської молоді, поліпшення рухової активності, збереження й зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя нині визнано найактуальнішими проблемами, що накопичилися в закладах вищої освіти.

Необхідність всебічного дослідження проблеми фізичного виховання пояснюється, насамперед, поступовим зниженням у курсантської молоді інтересу до спортивних ігор, тренувань у спортивних секціях, фізкультурних гуртках та до самостійних занять у закладах вищої освіти. Також на основі аналізу практичної діяльності варто зазначити, що під час занять фізичним вихованням у курсантів та студентів формуються загальні компетентності щодо всебічного розвитку особистості, спрямовані на вдосконалення моральних, вольових та фізичних якостей. Фізичне виховання студентів здійснюється в єдності з фізичним, розумовим, моральним, естетичним та патріотичним вихованням. Тому важливим засобом фізичного виховання курсантської молоді є спортивні ігри, які посідають важливе місце в системі фізичного виховання ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впродовж останніх років здійснено низку досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення зазначеної проблеми. Це, насамперед, дослідження основ фізичного виховання (В. Ареф'єв, О. Тимошенко та інші), проведення спортивних ігор (Р. Мішаровський, М. Тимчик), організації спортивних змагань з футболу (М. Марущак) тощо. Проведений аналіз спортивної та педагогічної літератури засвідчує, що на сьогодні накопичено певний досвід фізичного виховання курсантів та студентів, однак проблема фізичного виховання курсантсько-студентської молоді у процесі занять спортивними іграми в сучасних умовах досліджена недостатньо.

Мета статті: розкрити зміст і значення занять зі спортивно-ігрової функції як засобу фізичного виховання курсантської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення наукових досліджень [2; 3; 5; 6; 8; 9] з проблеми фізичного вихован-

ня курсантів та студентів засвідчує, що навчально-виховний процес має передбачати особистісний розвиток курсантської молоді із застосуванням сприятливих передумов для перебігу цього процесу. Це пов'язано з тим, що для курсантів та студентів головною метою фізичного виховання є формування стійкої мотивації до систематичних занять фізичними вправами, покращення рівня фізичної культури, поглиблення знань про фізичне тренування як із спортивною, так і оздоровчою спрямованістю тощо. Для курсантів та студентів розвиток фізичних якостей, рухової активності, зміцнення фізичного здоров'я, опанування вміннями і навичками оперативного мислення в складних ігрових ситуаціях є основними напрямками фізичного виховання тощо.

Як зазначає Б. Новіков, молодь, використовуючи нові методики на заняттях з фізичного виховання, спостерігає і сама застосовує різні комунікативні засоби спілкування, які можуть вважатися такими, що закладають основи для створення сучасних технологій фізичного виховання. Уміння розгадувати комбінації команди суперниці або окремих гравців розвиває здатність курсантської молоді і в повсякденному житті правильно знаходити шляхи вирішення проблемних ситуацій під час контакту з оточенням тощо. Молодь вчиться спостерігати за поведінкою та послідовністю використаних засобів спілкування, визначає для себе той руховий акт, який може бути виконаний за наявних обставин, й розуміють емоції у вигляді різноманітної міміки інших, що супроводжує руховий акт. Тому фізичне виховання у вигляді тактичних та технічних дій у різних видах спорту надає невичерпну інформацію для подальшого різнобічного розвитку логічного мислення курсантів та студентів [4, с. 13].

Вивчення наукової літератури [3; 5; 6; 7; 8; 9] та наявний досвід переконливо доводять, що завдання фізичного виховання курсантів та студентів не можна успішно вирішувати за допомогою одного або групи методів, навіть якщо викладачі, тренери ВНЗ професійно володіють ними. З огляду на це найкраще у фізичному вихованні курсантів та студентів засобами спортивних ігор застосувати певну систему, сукупність методів, які передбачають розподіл методів у тісно пов'язані між собою групи, виходячи з їх загальних ознак і фіксованих закономірностей зв'язку між ними тощо.

У зв'язку з цим ознайомлення викладачів з основними формами і методами професійної діяльності в галузі фізичного виховання та спорту має реалізуватися шляхом підвищення спортивної майстерності в обраному виді спорту; розвитку індивідуальних здібностей; формування інтересу до спортивних ігор (футбол, волейбол, баскетбол, гандбол); зміцнення свого здоров'я в процесі спортивних ігор; виховання особистості, здатної до самореалізації у різних сферах життєдіяльності.

Також на основі аналізу наукових праць щодо нашого дослідження, можна зрозуміти, що боротьба між двома командами, яка протікає в рамках правил, є основою спортивних ігор. Спортивні ігри відрізняються від інших форм фізичного виховання єдиними правилами, чітко визначеним складом учасників, розмірами і розміткою майданчика, тривалістю поединку, устаткуванням, що дає можливість чітко й прогнозовано організувати навчально-виховний процес тощо. Ефективними є змагання зі спортивних ігор, які мають характер спортивної боротьби і вимагають від учасників великого фізичного напруження й вияву моральних та вольових якостей. Спортивні ігри, які проводяться в закладах вищої освіти, мають свою історію, теорію і методiku викладання, яка передбачає практичне освоєння техніки, тактики окремих ігор та розвиток рухових навичок. В Україні найбільшого розповсюдження отримали футбол, волейбол, баскетбол, гандбол та інші, але найпопулярнішою серед курсантсько-студентської молоді є гра футбол. Варто зазначити, що кожна спортивна гра має свої характерні особливості. Водночас у різних іграх є і схожі ознаки, які дозволяють розподілити їх на окремі групи; командні й некомандні, контактні і безконтактні, з додатковим приладом і без нього тощо.

На думку М. Тимчика [7, с. 438], важливою особливістю спортивних ігор є складні колективні дії, спрямовані на досягнення результату. Більшість видів спортивних ігор – командні й тому успіх у змаганнях здебільшого залежить від злагодженості дій усіх учасників. Ускладнює їхні взаємодії те, що під час гри немає заздалегідь обумовленої послідовності виконання ігрових прийомів і постійного ритму. У кожній ситуації дії окремих гравців команди різні, проте вони мають бути взаємообумовлені й

спрямовані на вирішення загального командного завдання. Від гравців вимагається максимум ініціативи, цілеспрямованості, творчості й сміливості, щоб узгоджувати свої дії з партнерами і домагатися ігрового успіху. Також велике значення в колективній грі має взаємодопомога. Своєчасна й правильна допомога партнеру – важливий чинник для досягнення перемоги над суперником. Допмагаючи один одному як в нападі, так і в захисті, гравцям необхідно прагнути створювати постійну чисельну перевагу. Гравці мають не тільки визначити, який технічний чи тактичний прийом треба використати в цю мить, а й оцінити його з позицій правил колективної гри. Також ми погоджуємося з педагогом, що під час спортивних ігор слід тактовно ставитися до команди суперника, дотримуючись правил „Fair Play”.

Спортивні ігри серед інших організаційних форм, що позитивно впливають на стан здоров'я курсантської молоді, є одними з основних, вважає М. Гимчик [7, с. 438]. Але, щоб досягти масового залучення курсантської молоді до занять спортивними іграми, на нашу думку, слід дотримуватися таких педагогічних умов: основним мотивом займатися спортивними іграми, вести здоровий спосіб життя має бути особистий приклад викладачів, тренерів; знання студентами сутності, змісту і значення фізичного виховання, спортивних ігор та здорового способу життя; створити престижність, імідж спортивним іграм у ВНЗ (підтримка себе у спортивній формі – це модно; займатися спортивними іграми – значить мати гарну статуру, позбавитися зайвої ваги, бути сильнішим, швидшим, витривалішим, спритнішим); використовувати індивідуальний і диференційований підхід з урахуванням психологічних, статевих і вікових особливостей; формувати інтерес до фізичного виховання й здорового способу життя у процесі спортивних ігор; усвідомити, що зміцнення здоров'я – це основна мета життя людини, шлях до якого лежить через заняття спортивними іграми та ін. [7, с. 440].

У процесі дослідження нами використовувався метод змагання, оскільки ми погоджуємося з баченням українських учених, що він є дієвим та ефективним у роботі з курсантами та студентами, який під час експериментальної роботи виступав як спосіб стимулювання активності курсантів та студентів, органі-

зації їх практичної суспільно корисної діяльності тощо. Нами він застосовувався на мотивах студентів, інтересах, бажаннях бути першим, привабливості, високої ініціативності, творчості, колективізму й самостійності. Його застосування у процесі занять футболом сприяло покращенню працездатності курсантів та студентів, продуктивності й доцільності педагогічної праці викладачів ВНЗ, досягнення значних результатів у навчально-виховній роботі. Педагогічно правильно організовані змагання з футболу серед курсантів та студентів сприяли формуванню позитивних рис характеру і поведінки, свідомої дисципліни і творчої активності, здорових відносин, постійному росту особистих досягнень у навчанні, спорті та іншій фізкультурно-масовій роботі тощо.

Як зазначає М. Зубалій, кваліфіковане застосування цього методу у фізичному вихованні перетворює змагання у сильний стимул покращення фізичної вихованості курсантів та студентів, виховує в них прагнення до досягнення поставленої мети, розвиває вміння долати труднощі. Участь у змаганнях сприяє створенню в колективі атмосфери згуртованості та єднання на основі цікавої перспективи. Намагаючись перевершити один одного в майстерності, спроможностях, винахідливості, сили і вміннях, курсанти та студенти розвиваються інтелектуально, морально й фізично. Оцінюючи досягнуті результати, вони критично ставляться до своїх недоліків, намагаючись їх виправити, вдосконалюють свою підготовленість до майбутньої професійної діяльності та військової служби в Збройних силах. У процесі змагань є також можливість виявляти дружелюбність, допомагати слабким, виручати менш майстерних із слабшою підготовкою курсантів та студентів [3, с. 105].

На основі вивчення літературних джерел та практичної діяльності – змагання можуть принести і шкоду в фізичному вихованні курсантсько-студентської молоді засобами спортивно-ігрової діяльності, якщо викладачі та тренери спортивних секцій у процесі занять не помітять проблем у переживаннях курсантів та студентів й не зможуть визначити причини їх виникнення тощо.

Також у процесі експериментальної роботи щодо фізичного виховання курсантів та студентів у процесі занять футболом нами встановлено, що змагання стають дієвим методом навчально-

виховної діяльності в разі дотримання таких організаційних умов: відповідність змісту і видів змагань меті й завданням фізичного виховання та підготовки курсантів і студентів до майбутньої професійної та військової служби; пропонування курсантам та студентам досить цінних і привабливих завдань, щоб вони сприймалися як засіб боротьби за особисту і колективну першість; висунення нових завдань перед спортивним колективом і окремими курсантами та студентами; публічність й гласність ходу змагань з футболу й заохочення цінними призами; обов'язкова участь курсантів та студентів у поведінці підсумків змагань, оцінюванні результатів та нагородженні переможців тощо.

Також ефективним методом фізичного виховання студентів у процесі занять футболом був метод перспективи, який являє собою ефективний спосіб стимулювання спортивної активності студентів. Він ґрунтується на мотивах інтересу, радості, привабливості, цікавості. Висунення перед студентським колективом яскравих перспектив захоплювало студентів, викликало шире бажання досягти їх. Така психологічна установка розбуджує зацікавленість студентів, втягує їх у різноманітні стосунки, допомагає формуванню потреби цілеспрямовано працювати для досягнення поставленої мети. Активізуючи фізкультурно-масову діяльність студентів, цей метод спричиняє зростання їхньої ініціативи, розвиток самосвідомості, творчості, відповідності та цілеспрямованості, сприяє досягненню високих результатів у навчально-виховній роботі та у процесі занять футболом.

Цінними для нашого дослідження є погляди А. Макаренка щодо методу перспективи. Учений у своїй педагогічній практиці розрізняв перспективи близькі, середні й далекі. Причому кожна з них була колективно значущою, соціально цінною та індивідуальною. Макаренко А. глибоко розумів те, що повсякденна, хай навіть невелика радість, стимулює діяльність колективу та окремих вихованців, робить їхнє життя цікавим і змістовним. Чекання завтрашньої радості або цікавої життєвої перспективи – важливий соціально-психологічний фактор, що сприяє підняттю в колективі загального настрою, створенню хорошої емоційної атмосфери праці та навчання тощо.

У експериментальних групах застосовувався метод уподібнення. Найчастіше застосовувалося в тих видах фізичного виховання курсантів та студентів засобами футболу, де необхідна була висока дисципліна, чіткість дій кожного гравця і всього спортивного колективу. У процесі занять футболом не може бути допущено навіть незначної неорганізованості й незібраності під час організації і проведення змагань. Метод уподібнення на прикладі кращого гравця (капітана команди) сприяв усуненню безвідповідальності курсантів та студентів у екстремальних і непередбачуваних умовах, що позитивно відбивалося на діяльності всього футбольного колективу, що в кінцевому підсумку призвело до покращення загальної дисципліни, працездатності, до виконання поставлених тренером завдань. Результати експерименту щодо виявлення рівнів фізичної вихованості курсантсько-студентської молоді у процесі спортивно-ігрової функції наведені у табл.

Таблиця

Рівні фізичної вихованості курсантської молоді у процесі спортивно-ігрової діяльності, %

Рівні	Контрольні групи			Динаміка	Контрольні групи			Динаміка
	Констатувальний етап	Формувальний етап			Констатувальний етап	Формувальний етап		
		Проміжний зріз	Контрольний зріз			Проміжний зріз	Контрольний зріз	
Високий	9,56	9,99	10,02	+0,46	9,93	19,48	34,10	+24,17
Середній	15,37	15,68	15,91	+0,54	14,79	23,63	35,23	+20,44
Нижче середнього	32,62	32,81	33,24	+0,62	31,28	24,25	18,96	-12,32
Низький	42,45	41,52	40,83	-1,62	44,00	32,64	11,71	-55,71

Підсумки контрольних зрізів, результати формувального етапу експерименту засвідчили суттєві позитивні зміни у рівнях фізичної вихованості курсантів та студентів експериментальних груп у процесі занять футболом. У відсотковому розподілі в контрольних групах суттєвих змін не було виявлено. Тому на останньому етапі експерименту за допомогою ефективних педагогічних умов, навчально-виховних методів фізична вихованість студентів експериментальних груп у процесі занять футболом

суттєво підвищилася. Так, високий рівень фізичної вихованості виявили 34,10 % курсантів та студентів, середній – 35,23 %, нижче середнього 18,96 % і низький – 11,71 %. Тобто наприкінці дослідження кількість курсантів та студентів з високим рівнем фізичної вихованості зросла на 24,17 %, із середнім – на 20,44 %, а з нижче середнього рівнем зменшилася на 12,32 % і з низьким – на 55,71 %. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методу математичної статистики χ^2 -критерію.

Висновки. Вивчення теорії і практики фізичного виховання курсантсько-студентської молоді засвідчує, що застосування у ВНЗ спортивних ігор сприяє здоровому способу життя, підвищенню фізичної підготовленості й формуванню в курсантів та студентів фізичної вихованості. Така ефективна діяльність допомагає розвитку в курсантів та студентів рухових умінь і навичок та таких рис характеру, як взаємодопомога, повага до своїх партнерів і суперників. Результати дослідження дають можливість констатувати, що педагогічні умови та методи фізичного виховання курсантів та студентів у процесі занять спортивними іграми є дієвими і тісно взаємопов'язані із сучасними викликами сьогодення та виховними завданнями. Аналіз отриманих результатів показав, що ефективність фізичного виховання курсантів та студентів засобами футболу підвищилася за допомогою таких методів, як змагання з футболу, метод перспективи, розповіді, уподібнення та ін.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним може бути вивчення: особливостей фізичного виховання в процесі занять спортивними іграми учнів різних вікових груп; педагогічних умов фізичного виховання курсантів та студентів у спортивних об'єднаннях; сукупності організаційних і виховних форм і методів тощо.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
2. Волков Л. В. Физическое воспитание учащихся: учебно-методическое пособие. Київ: Рад. школа, 1988. 184 с.
3. Зубалій М. Д. Використання українських народних ігор у формуванні самосвідомості молоді. *Культура і національна самосвідомість: проблеми теорії та завдання практики*. Київ, 1991. С. 104–106.

4. Новиков Б. И. Анализ речевого общения преподавателей со студентами в процессе занятий по физическому воспитанию. *Теория и практика физической культуры*. 1989. № 10. С. 12–14.

5. Самоха Р. А. Інноваційні технології фізичного виховання студентів педагогічних університетів із застосуванням народних традицій: дис. ... канд. пед. наук. Київ. 2007. 226 с.

6. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2009. 38 с.

7. Тимчик М. В. Фізичне виховання старших підлітків у процесі спортивних ігор у загальноосвітніх навчальних закладах. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звітної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, НАІР. 2013. С. 437–440.

8. Пилипенко В. М., Філоненко О. А. Спортивно-технічна підготовка юних футболістів на тренуваннях. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15*. Київ, 2017. Вип. 3 К (84) 17. С. 358–362.

9. Пилипенко В. М. Тактика й техніка гри футбольного воротаря університетської команди. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки, фізичне виховання та спорт*. Чернігів, 2017. Вип. № 147, Том II. С. 236–239.

Pylypenko V., Serhiy L., Tkachenko I.

PHYSICAL EDUCATION OF CADET'S YOUTH BY MEANS OF SPORTS-GAME ACTIVITY

The article reveals the content of sports and gaming activities as a means of physical education of student youth. For this purpose, the physical education of students in higher education institutions has been analyzed and the importance of football lessons has been revealed. The article shows that the correct application of pedagogical conditions, effective content, forms and methods of this research influences the physical education of student youth.

In recent years, observation of scientific literature confirm, that scientists focus on research of physical education, healthy lifestyle. It is also providing more qualified propaganda in media. But problems with improving health of the younger generation are still unresolved. Problems of physical education activities have always been in the focus of attention of society, that is why our research is timely and underexplored problem. In modern conditions renewal and development of Ukrainian society a problem of improvement of pedagogical conditions, content, forms and methods of educational work with students becomes a pressing issue. Timeliness of our research's topic is defined by a gradual decrease of students

interest to physical education and recreation activities that leads to inadequate physical development.

The study of the theory and practice of physical education of cadets and students of young people testifies that the use of sports games in universities contributes to a healthy lifestyle, increased physical fitness and the formation of cadets and students of physical education.

The study does not exhaust all aspects of the problem.

Key words: *physical education, cadets-student's, football lessons, sporting and gaming activities.*

References

1. Bech, I. D. (2008), *The education of personality: a textbook*, Lybid, Kyiv.
2. Volkov, L. V. (1988), *Physical education of pupils: educational and methodical manual*, Rad. School, Kyiv.
3. Zubaliy, M. D. (1991), "The use of Ukrainian folk games in the formation of youth self-awareness", *Culture and national identity: problems of theory and practice*, Kyiv, pp. 104–106.
4. Novikov, B. I. (1989), "Analysis of speech communication of teachers with students in the process of training in physical education", *Theory and practice of physical culture*, № 10, pp. 12–14.
5. Samokha, R. A. (2007), *Innovative technologies of physical education of students of pedagogical universities using folk traditions: diss. ... Candidate ped Sciences*, Kyiv, 226 p.
6. Tymoshenko, O. V. (2009), *Theoretical and methodical principles of optimization of professional training of teachers of physical education in higher educational institutions: author's abstract. dis ... doc. ped science*, Kyiv, 38 p.
7. Timchik, M. V. (2013), "Physical education of senior teenagers in the process of sports games in general education institutions", *Modern educational process: the essence and innovative potential Materials of the report scientific-practical conference*, NAIR, Ivano-Frankivsk, pp. 437–440.
8. Pylypenko, V. M., Filonenko, O. A. (2017), "Athletic training of young footballers at training sessions", *Collection Scientific Journal of the National Pedagogical University named after MP Drahomanov Series 15: Scientific and Pedagogical Problems of Physical Culture (Physical Culture and Sports)*, Issue № 3 (84), pp. 358–362.
9. Pylypenko, V. M. (2017), "Tactics and technique of the game of the goalkeeper of the university team". *Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T.G. Shevchenko Series: pedagogical sciences, physical education and sport*, Issue number 147, Volume II, pp. 236–239.